

Makale Bilgisi: Tekin, A. (2023). Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye Verdiği Ahidnâmlere Dair Bazı Yeni Tespitler (1580-1675). DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, ss.574-586.	Article Info: Tekin, A. (2023). Some New Remarks on the Ahdnames Granted by the Ottoman State to England (1580-1675). DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:2, pp.574-586.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 14.08.2023	Date Submitted: 14.08.2023
Kabul Edildiği Tarih: 30.09.2023	Date Accepted: 30.09.2023

OSMANLI DEVLETİ'NİN İNGİLTERE'YE VERDİĞİ AHİDNÂMELERE DAİR BAZI YENİ TESPİTLER (1580-1675)

Ahmet Tekin*

ÖZ

1580 yılında Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki resmi ilişkileri tesis eden ilk ahidnâmeden sonra eklemelerle tecdid edilen ahidnâmelerle İngilizlerin memâlik-i mahrûsedeki imtiyazları korunarak genişletilmiştir. Bu ahidnâmelerin kapsamı her yenilenen ahidnâme ile farklılaşır. Ancak bu farklılıkları tespit edebilmenin yolu ilk olarak ahidnâmelerin sayılarını ve veriliş tarihlerini tespit etmekten geçer.

Osmanlı İngiliz diplomatik ilişkileri literatüründe ahidnâmelerin veriliş ve tecdid tarihleri ve bununla ilintili olarak sayıları hakkında birbiriyle çelişen muhtelif bilgiler mevcuttur. Bu çalışmada, Osmanlı ve İngiliz arşivlerinin sunduğu imkanlarla, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye verdiği ahidnâmelerin veriliş tarihleri ve sayısı tespit edilmiştir. Bu sayede, Osmanlı diplomasi tarihi çalışmalarına bir katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ahidnâme, Osmanlı Devleti, İngiltere, Diplomasi

SOME NEW REMARKS ON THE AHDNAMES GRANTED BY THE OTTOMAN STATE TO ENGLAND (1580-1675)

ABSTRACT

The first ahdname establishing the relations between the Ottoman State and England was granted by Sultan Murad III (r. 1574-1595) to England in 1580. The privileges of the English in well-protected domains were maintained and expanded utilizing ahdnames that were renewed with additions. The scope of these accords varied with each renewal. However, determining these discrepancies requires initially identifying the dates and numbers of the ahdnames, followed by a comparison of the actual texts.

There is conflicting evidence within scholarship on Ottoman-English diplomatic ties regarding the dates of the issuing and renewal of the ahdnames as well as

* Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, ahmet.tekin@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8394-8280

their numbers. This study determines the dates of the granting of ahdnames by the Ottoman State to England and the number of these documents. In this way, this article hopes to contribute to the research of Ottoman diplomatic history.

Keywords: Ahdname, Ottoman State, England, Diplomacy

1. GİRİŞ

Ahidnâmeler, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle kurduğu ilişkilerin çerçevesini belirleyen metinlerdir. İslam hukukuna uygun olarak sultanın vermiş olduğu sözler ile yabancı devletlerle olan ilişkilerinde belirleyici olan bu metinler verildiği devletin temsilcilerine (elçiler ve konsoloslar gibi) ve bu devletin tebaasına memâlik-i mahrûsede birtakım haklar ve güvenceler sağlıyordu (İnalçık, 1986).

Ahidnâmeler muhtevalarına göre siyasi, ticari-siyasi ve ticari olarak nitelendirilebilir. Sulh söz konusu olan durumlarda yapılan antlaşmaları daha çok siyasi olarak nitelendirmek uygundur. Osmanlı Devleti ile zaman zaman Akdeniz'de egemenlik mücadelesi içerisinde olan Venedik Cumhuriyeti ile yapılan antlaşmalar ise siyasi olduğu kadar içerdiği ticari imtiyazlar nedeniyle ticari-siyasi olarak da değerlendirilebilir (Theunissen, 1998, s. 234). Temel odağı ticari hükümler olan ve Osmanlı Devleti'nin Fransa ve Hollanda gibi ülkelere bahşettiği ahidnâmeler ise ticari içeriklidir (Kolodziejczyk, 2000, s. 6). İngiltere Devleti'ne verilen ahidnâmeler de bu kapsamdadır.

Osmanlı Devleti, İngiltere ile resmi ilişkilerini tesis eden ilk ahidnâmeyi 1580 yılında Sultan III. Murad zamanında verdi.¹ 1583-1675 yılları arasındaki dönemde ise bazen küçük eklemelerle yenilenen ahidnâmeler ile İngilizlerin imtiyazları korundu ve genişletildi. Bu ahidnâmelerin kapsamı her yenilenen ahidnâme ile farklılaşır.

1580 yılında verilen ilk ahidnâme farklı araştırmacılar tarafından yayımlandı.² Esad Efendi Koleksiyonu'nda bulunan bir mecmuadaki nüshayı veya Mühimme Defteri'ndeki bir kaydı kullanan yazarların metinlerinde küçük de olsa bazı okuma farklılıkları göze çarpar ancak bunlar muhtevayı etkileyecek büyüklükte değildir. Yalnızca Halil İnalçık, Akdes Nimet Kurat tarafından yayınlanan metinde bazı hatalar olduğu için İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yayımına bakılmasını tavsiye eder (İnalçık, 1986, s. 1184).

¹ 1580 ahidnâmesi için bkz. BOA, *ADVNSMHHM*. d.43, s.246-247; *Münşe'ât Mecmûası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, 3345, s.170-172; (Hakluyt, 1962, ss. 55-61).

² Eserlerinde neşir yapan yazarlar kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: (Refik, 1932, ss. 19-21) (Uzunçarşılı, 1949, ss. 617-619) (Dereli, 1951, ss. 123-125) (Kurat, 1953, ss. 182-186) (Skilliter, 1977, ss. 86-89) (Aktaş, 2022, ss. 608-611).

William Harborne'un girişimleri neticesinde elde edilen ilk ahidnâmeden sonra İngiltere'ye verilen ahidnâmelerin tarihlerine dair literatürdeki tutarsızlıklar dikkat çekicidir. Ahidnâmelerin her bir sultanın cülusunu takiben yenilenmesi söz konusu olduğu gibi konjonktüre göre ahidnâmeli devletlerin imtiyazlarının genişletildiği de oluyordu. (İnalçık, 1997, s. 190). Ahidnâmeler zaman zaman yalnızca var olan haliyle yenilenir, yeni eklemeler yapılmazdı. Bu tecdid (yenileme) var olan ahidnâmenin geçerlilik süresinin uzatıldığı dolayısıyla da tesis edilmiş olan ilişkilerin devam edeceği anlamına gelirdi. Aynı şekilde İngiltere tarafından tayin edilmiş yeni bir elçi sultanın huzuruna çıktığında İngiltere'ye verilen sözler teyit edilirdi. Bu durum elçiler tarafından kendi dışişlerine yazdıkları mektuplarda İngilizlerin sahip olduğu imtiyazların yeniden garanti altına alındığı şeklinde yansıtılmıştır. Osmanlı Devleti'nden imtiyaz alma süreçlerinde yaşanan bu farklılıklar dolayısıyla araştırmacılar ahidnâmelere dair birbirinden farklı sayı ve tarihler vermişlerdir. Bu durum da İngiltere'ye verilen ahidnâme sayısını tespit etmeyi güçleştirmektedir.

Mesela Reşad Ekrem Koçu'nun 1934 yılında yayınlanan çalışmasında İngiltere'ye dair tespit edilen ahidnâme sayısı dokuzdur. Bu ahidnâmelerin tarihleri 1580, 1593, 1603, 1606, 1622, 1624, 1641, 1662 ve 1675 şeklinde verilmiştir (Koçu, 1934, ss. 50, 52-53, 57, 62-63, 66-67, 72). Günümüze nispeten daha yakın tarihlerde yayınlanan, Mübahat Kütükoğlu'nun bu alanda başvuru eseri haline gelmiş çalışmasındaki ahidnâme tarihleri ise 1580, 1593, 1601, 1604, 1614, 1643, 1651 ve 1675'tir. İlaveten, II. Osman zamanında iki tane, IV. Murad ve IV. Mehmed zamanlarında da birer tane ahidnâme verildiğini ifade etmiştir. Böylece İngiltere ahidnâmeleri toplamda on iki adete ulaşmıştır (Kütükoğlu, 2013, ss. 27-40).

Michael Talbot'ın tespitlerine göre de 1580 yılında verilen ilk ahidnâmenin ardından imtiyazlar düzenli bir şekilde yenilenmiş, onaylanmış ve bunlara eklemeler yapılmıştır. Zikrettiği ahidnâmelerin tarihleri 1601, 1607, 1612, 1618, 1621, 1641, 1647 ve 1662'dir. Talbot'a göre, Sir John Finch'in elçiliği zamanında (1672-1681) verilen 1675 yılı ahidnâmesi İngiltere'ye verilen ahidnâmelerin sonuncusudur. Böylelikle İngiltere'ye toplamda on ahidnâme verildiğini tespit eder (Talbot, 2017, ss. 28-29). Talbot'ın, Kütükoğlu'nun çalışmasından yararlanmasına rağmen neden daha az sayıda ahidnâmeye atıfta bulunduğu sorusu ise yanıtızsızdır.

Bir diğer araştırmacı Fariba Zarinebaf'a göre ise ahidnâme sayısı sekizdir. 1580 yılında verilen ilk ahidnâme sonrasında İngiliz ahidnâmeleri 1583, 1601, 1616, 1624, 1643, 1666 ve 1675 yıllarında yenilenmiştir. Zarinebaf'ın eserinin, şu ana kadar zikredilen dört araştırmacı arasında en güncel çalışma olmasına rağmen en çok hatayı barındırıyor olması da şaşırtıcıdır. Halbuki onun İngiltere söz konusu olduğunda eldeki literatür sayesinde daha doğru tarihlendirilmiş ve daha fazla sayıda ahidnâme

yenilendiğine dair bilgi sahibi olması beklenirdi. Çalışmasında net bir şekilde belirtmediğinden toplam ahidnâme sayısını ve bazı ahidnâme tarihlerini nasıl tespit ettiği de tam bir muammadır (Zarinebaf, 2018, s. 118).

R. Ekrem Koçu	M.S. Kütükoğlu	Michael Talbot	Fariba Zarinebaf
1580	1580	1580	1580
			1583
1593	1593		
	1601	1601	1601
1603			
	1604		
1606			
		1607	
		1612	
	1614		
			1616
	II. Osman (1618-1622)	1618	
	II. Osman (1618-1622)	1621	
1622			
1624	IV. Murad (1623-1640)		1624
1641	1641	1641	
			1643
		1647	
	IV. Mehmed (1648-1687)		
1662	IV. Mehmed (1648-1687)	1662	
			1666
1675	1675	1675	1675

Tablo 1. İngiltere Ahidnâmelerine Dair Literatürdeki Tarihler

Ahidnâmeler yeni bir sultan tahta geçtiğinde yenilediğine göre III. Murad'dan IV. Mehmed'e kadar en az sekiz kez yenilenmiş olması gerekir.³ İngiltere'den gelen elçilerin talebiyle vuku bulan yenilemeler nedeniyle aynı padişah döneminde tecdid edilen ahidnâmeler de mevcuttur. Bu tip ara dönem revizeleri de hesaba katıldığında 1580-1675 yılları arasında en az bir deste ahidnâme olması gerektiği iddia edilebilir.

Kütükoğlu'nun tarih vermeden Sultan IV. Murad (1623-1640) ve IV. Mehmed (1648-1687) devirlerine atfettiği ahidnâmelerin tarihleri Koçu'nun listesindeki iki ahidnâmenin tarihiyle eşleşmektedir. Benzer şekilde, tarihlendirme yapmadığı II. Osman devri ahidnâmeleri de Koçu'nun ve Talbot'ın verdiği listedeki ahidnâme tarihleriyle uyumludur. Dolayısıyla şu ana kadar yapılan ahidnâme çalışmaları arasında en muteber çalışmanın, Kütükoğlu'nun çalışması olduğu söylenebilir.

Mevcut çalışmalarla ahidnâme tarihlerine veya tarihlendirmelerindeki farklılıkların sebebine dair net bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Buna rağmen çeşitli arşivler, kütüphaneler ve ilgili literatür sayesinde dağınık bilgileri tespit ederek İngiltere ahidnâmelerinin hangi elçi döneminde, hangi sultan tarafından, ne zaman verildiğine-yenilediğine dair bir tablo oluşturmak yine de mümkündür. Bu çalışmada, ahidnâme sayıları ve tarihleri ile ilgili karışıklığı gidermek amacıyla mevcut veriler yeniden değerlendirilmek suretiyle yeni bir kronoloji sunulacaktır. Her ne kadar bu, nihâi bir tablo olmasa da ileride yeni bulgular ile revize edilmesi olasıdır.

2. İngiltere'ye Verilen Ahidnâmeler

Osmanlı Devleti, İngilizler ile ilişkilerini belirleyen ilk ahidnâmeyi yukarıda da ifade olunduğu gibi Sultan III. Murad (1574-1595) zamanında, 1580 yılında verdi. Bu ahidnâme İngiltere tebaasının ve o bayrak altında ticaret yapanların Osmanlı egemenlik sınırlarında dolaşması, ikamet etmesi ve ticari faaliyetler yürütmesi ile ilgili hakları ve bu hakların çerçevesini belirliyordu. Verilen bu ilk ahidnâme sonrasında ahidnâmelerin içeriği, zamanla yeni maddelerin eklenmesiyle daha da kapsamlı bir hale geldi. Örneğin, Esad Efendi nüshasından da anlaşıldığı üzere, 1580 ahidnâmesinden sonra 1588 yılı yazında çıkarılan bir ferman ile İngiliz ayrıcalıkları yeni maddeler ile genişletildi (*Münşe'ât Mecmûası*, s. 173 (11)).

İngilizlere verilen ve zamanla yeni maddeler eklenerek genişletilen ahidnâmelerin sonuncusu ve en kapsamlısı ise 1675 yılında verilen ahidnâmedir. 1580 tarihli ilk ahidnâme ile 1675 tarihli son ahidnâme arasında İngiltere'ye verilen birkaç ahidnâmenin tarihine dair ortak bir kanaat olsa da ahidnâmelerin sayısı ve veriliş tarihleri ile ilgili bir karışıklık söz konusudur.

³ Sultan III. Murad'dan Sultan İbrahim'e kadar olan dönemde tahta çıkan sultanlar için bkz. (Emecen, 2021) IV. Mehmed için bkz. (Özcan, 2017).

Araştırmacıların ahidnâmelerin tarihlerini nereden aldıklarına dair genellikle bilgi vermemiş olması, zikredilen tarihler arasındaki farklılıkların sebebine dair bir şüphe doğurur, bu da kesin bir anlatı kurmayı zorlaştırır. Ahidnâmelerin verilmiş yıllarına ilişkin tutarsızlığın geçerli sebepleri olabilir. Evvela tüm ahidnâmelere erişim mümkün olmadığı için araştırmacılar çalışmalarında ancak tespit edebildikleri ahidnâmelere yer vermiş olmalıdır. Sonrasında ise kütüphane koleksiyonlarında veya bir mecmua içerisinde ahidnâmelere rastlandıkça literatürdeki bilgiler, tutarsız da olsa, bu şekilde çeşitlenmiştir. Fakat asıl sorun, İngiltere ahidnâmelerine dair üretilmiş olan mevcut çalışmalarda -Kütükoğlu haricindekiler- ne yazık ki derinlemesine bilgi paylaşılmamış olmasıdır.

Bu noktada, ahidnâmelerin sayıları ve tarihleri konusunda problem, esasen tarihçiliğin kümülatif doğasının ne kadar elzem olduğunu tekrar hatırlatır. Zira bu sayede, günümüzde elde edilen bilgilerin önceki çalışmalardan da beslenerek ortaya bir bütün koymaya imkan vermesi, bu alandaki karışıklık ve bilgi eksikliğini gidermeye yardımcı olacaktır.

Ahidnâmeler, onu bahşeden sultanın hükümdarlığı dönemi boyunca yürürlükte olurdu. Ahidnâme verilirken veya yenilenirken Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve siyasi beklentileri göz önünde bulundurulurdu. Tam da bu iktisadi ve siyasi nedenlerle bazen istisnai durumlar söz konusu olmuş, hatta aynı sultan döneminde yeni bir ahidnâme verildiği de görülmüştür. Mesela I. Ahmed döneminde İngiltere'ye birden fazla ahidnâme (1604, 1607, 1612 ve 1614 yıllarında) verildiğini tespit etmekteyiz.⁴

	Tarih	İngiltere Temsilcisi	Osmanlı Sultanı
1	1580 ⁵	William Harborne	III. Murad
2	1593 ⁶	Edward Barton	

⁴ Rabia Demir, 1612 tarihli ahidnâmeyi yüksek lisans tezinde ele almıştır. (Demir, 2021). Demir de tezinde yeri geldikçe İngiltere ahidnâmelerine değinir. Fakat Tablo 1'de yer alan isimler İngiltere ahidnâmelerine toplu şekilde yer verdikleri için ele alınmıştır. Demir'in tezi ahidnâmeleri bir arada değerlendirmese de literatürdekilerden farklı ahidnâmeleri bu çalışmada da faydalanılan Leipzig Üniversitesi'nde bulunan Düvel-i Ecnebiye defterinden faydalanarak değerlendirmiştir.

⁵ Bkz. Dipnot 1 ve 2.

⁶ 1593 yılında İngiltere Kraliçesi Elizabeth'e yazılan nâme-i hümayûnda Kraliçe'nin tebaasına dair yeni taleplerinin kabul edildiği bildirilir. 1588'de Harborne İstanbul'dan ayrıldıktan sonra İngiltere uzun bir süre İstanbul'da elçi düzeyinde temsil edilmedi. Sabık elçinin sekreteri Edward Barton İstanbul'da tüccarın işleri ile ilgilendi. Kraliçe, Barton'ı ancak 1593'te elçi olarak atadı. Beş yıl sonra kraliçenin hediye ve mektuplarını getiren elçinin huzura kabulü sonrasında gönderilen nâme bir önceki ahidnamede yer almayan yeni imtiyazları içermesi açısından bir ahidnâme tecdidi olarak değerlendirilebilir. bkz. BOA, *ADVNSMHH*. d.71, no:141. Bu nâmenin

3	1601 ⁷	Henry Lello	III. Mehmed
4			
5	1604 ⁸	Thomas Glover	I. Ahmed
6	1607 ⁹		
7	1612 ¹⁰	Paul Pindar	I. Ahmed
8	1614 ¹¹		
9	1620/1 ¹²	John Eyre	II. Osman
10	1622 ¹³	Thomas Roe	

transkripsiyonu için ayrıca bkz. (Ökke, 2020, ss. 208-210) (H. F. Brown, 1897, ss. 107-111) No:227. Ayrıca bkz. (Skilliter, 1965, ss. 79-80)

⁷ (Sanderson, 1931, ss. 282-287) Oxford Bodl. Libr. Ms. Laud. Or. 67. 92b-97b'den aktaran (Kurat, 1953, ss. 204-208). Ayrıca bkz. (Feridun Bey, 1285, ss. 473-477)

⁸ Sultan I. Ahmed'in tahta geçmesi sonrası bir önceki ahidnâmenin olduğu gibi yenilenmiş versiyonudur. İngiltere ahidnâmesi, British Lib. Oriental Mss. Cotton Roll. XIV,10'da mevcuttur, aktaran (Kütükoğlu, 2013, s. 34)

⁹ Dönemin Venedik elçisi Ottaviano Bon, İngiltere'nin yeni elçisi Thomas Glover'ın İstanbul'da temsilcisi bulunmayan tüm memleketlerin İngiltere bayrağı altında seyrüsefer etmesine dair talebini onaylattığını yazar. (H. F. Brown, 1900, ss. 475-486) No: 712. 1612 tarihli ahidnâmeden de Thomas Glover'ın daha önce hediyelerle gelip kabul aldığını takip etmek mümkündür.

¹⁰ Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi, *Uppsala Ottoman Heritage, Various Ottoman Turkish documents: 1- Treaty of capitulation between Sultan Ahmed I and King James I of England* <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-55603>

¹¹ British Lib. Turkish Mss. Or. 3338'de mevcuttur, aktaran (Kütükoğlu, 2013, s. 34)

¹² Çok kısa süre elçilik yapmış olan John Eyre, Levant Kumpanyası ile sorunlar yaşadığı için geri çağırılmıştır. Eyre'in göreve atanması ve geri çağırılması ile ilgili bkz. (Hinds, 1910 No:419) (Hinds, 1911 No:102) Ayrıca bkz. (Wood, 2013, ss. 121-122) 1641 tarihli İngiltere Ahidnâmesinde II. Osman döneminde iki elçi geldiğinden ve ahidnâmenin yenilediğinden bahsedilir. John Eyre'in görev tarihlerinin belli olması sebebiyle ahidnâme bu tarih aralığında yenilenmiş olmalıdır. Diğer elçi Thomas Roe'dur. (*Treaties, &c. between Turkey and Foreign Powers: 1535-1855*, 1855, s. 257) Wood'a göre Eyre Nisan 1620'de İstanbul'a varmıştır. Bkz. (Wood, 2013, s. 316) Osmanlı arşivinde Kamil Kepeci (KK) tasnifinde bulunan 666 numaralı defterin 395. sayfasında Luteran İngiltere Kralı'ndan gelen pişkeş kaydı mevcuttur ve tarihi 8 C. 1029 [11 Mayıs 1620] olarak yazılmıştır. (BOA, KK.d .666) Wood'un tespit ettiği üzere Roe'nun 28 Aralık 1621'de İstanbul'a geldiğini hesaba katarak bir yorumda bulunmak mümkündür. Rabia Demir, tarihlendirme tartışmaları yaptıktan sonra teccid tarihinin "1618 yılı ile bir sonraki ahidnâmenin tarihi olan 1622 yılı arasında" olması gerektiğini önerir (Demir, 2021, s. 91). II. Osman'ın Lehistan Seferi için 29 Nisan 1621'de otağının kurulduğunu (Emecen, 2007, s. 454) ve ancak 14 Rebiyülevvel 1031'de [27 Ocak 1622] İstanbul'a geldiğini (Abdülkadir Efendi, 2003, s. 757) göz önünde bulundurursak tarihi bilinmeyen bu ahidnâme için 11 Mayıs 1620 ila 29 Nisan 1621 aralığında yenilenmiştir demek makul görünür.

¹³ İstanbul'daki Venedik elçisi Zorzi Giustinian'ın raporuna göre yeni İngiliz elçisi, Thomas Roe, 22 Şubat 1622 tarihinde huzura kabul edilmiş ve hediyelerini takdim

11	1628 ¹⁴	Peter Wyche	IV. Murad
12	1641 ¹⁵	Sackville Crow	İbrahim
13	1647 ¹⁶	Thomas Bendish	
14	1651 ¹⁷	Thomas Bendish	

etmişti. (Hinds, 1911, ss. 251-265 No: 357) Şubat 1622’de huzura kabul aldığı ve Kralın isteklerini Sultana ilettiğini bildirdiğini *State Papers Foreign Turkey, 8/117*’den aktaran (M. J. Brown, 1970, ss. 124-125) Richard Knolles’in eserinde yer alan yazışmalardan biri; Osmanlı Sultan’ından İngiltere Kralı’na gönderilen nâmedir. Bu nâmede İngiltere’ye verilen imtiyazların yenilenip, çeşitli maddelerin düzenlenip bazı maddelerin ekleneceği bildirir. Bu belgenin tarihi 13 Nisan 1622’dir (Knolles, 1638, ss. 1404-1405). Wood da Roe’nun bazı eklemelerle ahidnâmeyi yenilemeyi başardığını vurgular ama tarih vermez (Wood, 1964, s. 86). 1641 tarihli ahidnâmede II. Osman dönemindeki bu ahidnâmeden bahsedilir. Demir de çalışmasında bu ahidnâme tarihini Talbot’ın aksine 1622 kabul etmiştir (Demir, 2021, ss. 92-93).

¹⁴ Yeni İngiliz elçisi Peter Wyche Nisan 1628’de İstanbul’a “görmekli” bir giriş yapmıştı. (Hinds, 1916 No:73) Venedik elçisinin Haziran 1628 tarihli mektubuna göre Thomas Roe, Sultan’ı halefiyle yeterince çabuk görüştüremeyeceğinden ve iyi bir gemiyle İstanbul’dan ayrılma şansını kaybetmemek için, Sultan ile Üsküdar’da yalnız başına özel bir görüşme yaptı ve vedalaştı. (Hinds, 1916 No:195) Oysa Osmanlı arşivlerindeki bir kayıta Thomas Roe ve halefinin 8 Şevval 1037/ 11 Haziran 1628’de kabul edildiği bilgisi yer alır. BOA, D.BRZ.d 20683’den aktaran (Cevrioğlu, 2021, s. 140 dn. 535) Venedik elçisi Sebastiano Veniero’ya göre yeni İngiliz elçisinin huzura kabulü ve hediyelerini takdimi Ağustos 1628 tarihinde gerçekleşti. (Hinds, 1916, No: 269) Peter Wyche’in Thomas Roe’ya göndermiş olduğu mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Peter Wyche Temmuz 1628’de huzura kabul edilmişti. (Richardson, 1740, s. 823) Evâsıt-ı Rebiyülevvel 1038 [8-17 Kasım 1628] tarihinde Sultan IV. Murad’dan Kral I. Charles’a gönderilen nâmede, kralın gönderdiği mektup ve hediyelerin kabul edildiği bildirilir. Nâme içerisindeki ifadeden ahidnâmenin tecdid edildiği anlaşılır. “..... hereafter the conditions and articles of peace and friendship between us contracted and established, may be observed and kept inviolable; as on our part the aforesaid articles and agreements of peace and friendship have been, and shall ever be continued: whereupon peace and good correspondence shall not only increase and flourish every day, but produce more good and profitable effects.” Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere nâmede sözü edilen ahidnâme maddeleri şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da devam edecektir. (Nabbes, 1638, ss. 4-5)

¹⁵ Sultan İbrahim döneminde yenilenmiştir. Elçi Sackville Crow, Ekim 1638’de İstanbul’a vardığında Sultan IV. Murad Bağdat Seferi’nde olduğundan nâme ve hediyeler kabul olunmasına rağmen ahidnâme yenilenememişti. Dolayısıyla ahidnâmenin eklemelerle yenilenmesi Sultan İbrahim tahta çıktıktan sonra gerçekleşmişti. Bu ahidnâme için bkz. (*Leipzig, B. or. 290-1*, t.y., ss. 1-8, Satır no: 258-262) *SP 108/540* aktaran (Talbot, 2016, s. 368). Ayrıca British Museum Turkish MSS. Sloane 3255’te ahidnâme mevcuttur, aktaran (Kütükoğlu, 2013, s. 28)

¹⁶ Elçilik görevinden geri çağrılan Sackville Crow’un yerine Thomas Bendish İngiltere’nin İstanbul’daki elçisi olarak görevlendirilmişti. (Wood, 2013, s. 129) Bazı eklemelerle yenilenen ahidnâme için bkz. (*Leipzig, B. or. 290-1*, t.y., ss. 9-16)

¹⁷ (*Leipzig, B. or. 290-1*, t.y., ss. 207-214)

15	1662 ¹⁸	Heneage Finch	IV. Mehmed
16	1675 ¹⁹	John Finch	

Tablo 2. İngiltere Ahidnâmeleri

Literatürde şu ana kadar derli toplu şekilde sunulmamış olan İngiltere ahidnâmelerine dair eksikliği gidermeye çalıştığım bu tabloda görüldüğü üzere İngiltere'ye toplamda 16 kez ahidnâme verilmiştir. Bunların yedi padişah döneminde verildiği ve bu süreçte İngiltere tarafından on iki ismin elçi olarak görevlendirildiği görülür.

Ahidnâmeler yenilendiğinde kendinden önceki maddeleri de ihtiva ettiğinden ahidnâme içeriğinin gelişimini takip etmek mümkündür. Tüm ahidnâme metinleri elde olmasa bile mevcut ahidnâmeler önceki ahidnâme maddelerini içerdiğinden (veya artık içermediğinden) İngilizlerin veya İngiltere bayrağı altında bulunanların Osmanlı topraklarındaki haklarına ve dolayısıyla tecrübelerine dair süreci değerlendirebilmek büyük ölçüde mümkün olur. Bununla birlikte, bu kısa çalışmanın amacı, ahidnâme içeriklerinin analizi değil ahidnâme sayısını ve veriliş tarihlerini tespit etmek olduğundan içerik hususuna girilmemiştir.

3. SONUÇ

Ahidnâmeler üzerine literatürdeki çalışma sayısı çok olmasına rağmen, İngiltere özelinde, ahidnâmelerin sayıları veya veriliş tarihleri üzerine ayrıntılı bir çalışma yoktur. Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye verilen ahidnâmeler tespit edilip ilgili literatürde yerli yerine oturtulunca ahidnâmelerin gelişim ve uygulama süreçlerini tespit etmek bu metinleri karşılaştırarak mümkün olacaktır. Bu imtiyaz belgelerinin verildiği yıllar tespit edildiğinde ise dönemin siyasi, askeri ve hatta ekonomik süreçlerine dair bağlantılar kurmak daha kolay bir hale gelir. Böylece Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin serencamını daha iyi kavramak ve iki ülke arasında vuku bulan gelişmelerin sebep-sonuçlarını daha isabetli bir şekilde okuma imkanı doğar. Elbette bu ahidnâmelerin incelenmesiyle, onların Osmanlı diplomatikası açısından nasıl bir önemi haiz olduğu da araştırılabilir. Bu çalışmada ahidnâmelerin tarihleri ve sayısı belirlenerek böylesi çalışmalar için bir zemin sağlanmış ve literatürde görmezden gelinen veyahut tespit edilemeyen bazı ahidnâmeler ile bunların tarihlendirmeleri araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

¹⁸ (Leipzig, B. or. 290-1, t.y., ss. 119-128) Ayrıca bkz. (Rycaut, 1663)

¹⁹ (Leipzig, B. or. 290-1, t.y., ss. 167-176) BOA, A.DVN.DVE.d 35/1, 2-28 ve 42-55. (Mecmua-yı Muâhedat, 1294, ss. 240-262) (Treaties, &c. between Turkey and Foreign Powers: 1535-1855, 1855, ss. 247-266) TS.MA.d. 7018/1, 4-11 ve TS.MA.d. 7018/2, 7-18. Oxford Bodleian Library MS. OR. 197.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarın herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir Efendi. (2003). *Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi* (Z. Yılmaz, Ed.). TTK.
- Aktaş, B. K. (2022). *Osmanlı Diplomatiğinde Ahidname Formunun Doğuşu ve Gelişimi (XIV-XVI. Yüzyıllar)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), ADVNS.MHM. d. (Bâb-1 Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri) 43.
- BOA, ADVNS.MHM. d.71.
- BOA, A.DVN.DVE.d. (Bâb-1 Âsâfi Defterleri-Düvel-i Ecnebiye Defterleri) 35/1.
- BOA, KK.d. (Kamil Kepeci) 666.
- Brown, H. F. (Ed.). (1897). *Calendar of State Papers Relating to English Affairs in the Archives of Venice, 1592-1603* (C. 9). Her Majesty's Stationery Office.
- Brown, H. F. (Ed.). (1900). *Calendar of State Papers Relating to English Affairs in the Archives of Venice, 1603-1607* (C. 10). Her Majesty's Stationery Office.
- Brown, M. J. (1970). *Itinerant Ambassador: The Life of Sir Thomas Roe*. The University Press of Kentucky.
- Cevrioğlu, M. H. (2021). *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri ve Osmanlı Diplomasisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Demir, R. (2021). *Osmanlı-İngiliz Diplomatik Münasebetleri (1580-1699)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Dereli, H. (1951). *Kırılıç Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*. Anıl Matbaası.
- Emecen, F. M. (2007). Osman II. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 33, ss. 453-456). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Emecen, F. M. (2021). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-II*. İslam Araştırmaları Merkezi.
- Feridun Bey. (1285). *Mecmûa-i Münşeâtü's-Selâtin* (C. 2).
- Hakluyt, R. (1962). *Voyages in Eight Volumes* (C. 3). Dent ; Dutton.
- Hinds, A. B. (1910). *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, 1619-1621* (C. 16). His Majesty's Stationery Office.
- Hinds, A. B. (Ed.). (1911). *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, 1621-1623* (C. 17). His Majesty's Stationery Office.

- Hinds, A. B. (Ed.). (1916). *Calendar of State Papers Relating to English Affairs in the Archives of Venice, 1628-1629* (C. 21). His Majesty's Stationery Office.
- İnalçık, H. (1986). İmtiyâzât. İçinde *Encyclopaedia of Islam, New Edition* (C. 3, ss. 1179-1189). Brill.
- Knolles, R. (1638). *The Generall Historie of the Turkes, from the first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie with all the notable expeditions of the Christian Princes against them. Together with the Lives and Conquests of the Othoman Kings and Emperours* (5. bs). Adam Islip.
- Koçu, R. E. (1934). *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar: 1300- 1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*. Türkiye Matbaası.
- Kolodziejczyk, D. (2000). *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*. Brill.
- Kurat, A. N. (1953). *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*. Türk Tarih Kurumu.
- Kütükoğlu, M. S. (2013). *Balta Limanı'na Giden Yol: Osmanlı-İngiliz İktisadî Münâsebetleri (1580-1850)*. TTK.
- Mecmua-yı Muâhedat* (C. 1). (1294). Hakikat Matbaası.
- Nabbes, T. (1638). A Continuation of the Turkish Historie From the Yeare of our Lord 1628 to the end of the Yeare 1637. İçinde *The Generall Historie of the Turkes, from the first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie with all the notable expeditions of the Christian Princes against them. Together with the Lives and Conquests of the Othoman Kings and Emperours* (5. bs, ss. 1-31). Adam Islip.
- Ökke, A. D. (2020). *Mühimme Defterlerinde Kayıtlı Avrupalı Hükümdarlara Gönderilmiş Nâme-i Hümayûnlar (1545-1696)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özcan, A. (2017). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-III*. İslam Araştırmaları Merkezi.
- Refik, A. (1932). *Türkler ve Kraliçe Elizabet (1200-1255)*. İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat.
- Richardson, S. (Ed.). (1740). *The Negotiations of Sir Thomas Roe, in His Embassy to the Ottoman Porte From the Year 1621 to 1628*.
- Rycaut, P. (1663). *The Capitulations [1662]*.
- Sanderson, J. (1931). *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584-1602* (W. Foster, Ed.). The Hakluyt Society.
- Skilliter, S. A. (1965). *The Turkish Documents Relating to Edward Barton's Embassy to the Porte (1588-1598)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. University of Manchester.

- Skilliter, S. A. (1977). *William Harborne and the Trade with Turkey, 1578-1582: A Documentary Study of the First Anglo-Ottoman Relations*. Oxford University Press.
- Talbot, M. (2016). A Treaty of Narratives: Friendship, Gifts, and Diplomatic History in the British Capitulations of 1641. *Osmanlı Araştırmaları*, 48(48), 357-398.
- Talbot, M. (2017). *British-Ottoman Relations, 1661-1807: Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbul*. The Boydell Press.
- Theunissen, H. (1998). Ottoman-Venetian Diplomats: The 'Ahd-names The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents. *Electronic Journal of Oriental Studies*, I, 1-698.
- Treaties, &c. Between Turkey and Foreign Powers: 1535-1855*. (1855). Foreign Office.
- TS.MA.d. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Defter) 7018/1.
- TS.MA.d. 7018/2.
- Universitätsbibliothek Leipzig, B. or. 290-1. (t.y.)
https://www.galamos.net/receive/DE15Book_manuscript_00010791
- Uppsala Ottoman Heritage, Various Ottoman Turkish documents: 1- Treaty of capitulation between Sultan Ahmed I and King James I of England
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-55603>
- Uzunçarşılı, İ. H. (1949). On Dokuzuncu Asrın Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar. *Bellekten*, 13(51), 573-648.
- Wood, A. C. (1964). *A History of the Levant Company*. Frank Cass And Co. Ltd.
- Wood, A. C. (2013). *Levant Kumpanyası Tarihi* (Ç. E. İpek, Çev.). Doğu Batı.
- Zarinebaf, F. (2018). *Mediterranean Encounters: Trade and Pluralism in Early Modern Galata*. University of California Press.